

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ЛЕКЦІЇ	7
Тема 1. ПОЛІТОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	7
1. Політика як соціальне явище	8
2. Політологія – наука про політику. Її предмет та методи політичних досліджень	12
3. Функції політології та її зв'язок з іншими науками	15
Контрольні питання до теми	16
Список рекомендованої літератури	16
Тема 2. ВИНИКНЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ	18
1. Політична думка Стародавнього світу	19
2. Основні риси політичної думки епохи Середньовіччя	24
3. Політичні вчення Нового часу	26
4. Розвиток світової політичної думки у ХХ–ХХІ ст.	31
Контрольні питання до теми	33
Список рекомендованої літератури	33
Тема 3. ПОЛІТИЧНА ВЛАДА ЯК ОСНОВНИЙ АТРИБУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ	35
1. Влада, її природа та види	36
2. Ознаки, типи, функції та шляхи досягнення політичної влади	40
3. Проблеми легітимності політичної влади в Україні	46
Контрольні питання до теми	49
Список рекомендованої літератури	50
Тема 4. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА	52
1. Поняття, структура і функції політичної системи	53
2. Політична система України	61
Контрольні питання до теми	66
Список рекомендованої літератури	66
Тема 5. ДЕРЖАВА – БАЗОВИЙ ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА	68
1. Поняття держави	69
2. Сутність правової та соціальної держави	77

3. Громадянське суспільство	79
Контрольні питання до теми	81
Список рекомендованої літератури	82
Тема 6. ЛЮДИНА І ПОЛІТИКА	83
1. Людина як суб'єкт політики	84
2. Політичні еліти: поняття, типологія, функції.	86
3. Сутність політичного лідерства	88
Контрольні питання до теми	92
Список рекомендованої літератури	92
Тема 7. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА	94
1. Політичне життя суспільства	95
2. Особливості політичного життя суспільства	96
Список рекомендованої літератури	98
Тема 8. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА, СВІДОМІСТЬ	99
1. Сутність і структура політичної культури	100
2. Типи, види та функції політичної культури	101
3. Політична культура сучасної України	103
4. Політична свідомість у структурі політичної культури	104
Контрольні питання до теми	106
Список рекомендованої літератури	106
Тема 9. ПОЛІТИЧНІ ІДЕОЛОГІЇ	108
1. Поняття політичної ідеології	108
2. Типологія політичних ідеологій	109
Список рекомендованої літератури	110
Тема 10. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	
І СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС	111
1. Поняття міжнародних відносин	112
2. Світовий політичний процес: суть, цілі, функції	113
3. Україна в системі міжнародних відносин	114
Контрольні питання до теми	116
Список рекомендованої літератури	116
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	118
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ	149
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	206

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Політологія» є важливою дисципліною циклу загальноосвітньої і соціально-гуманітарної підготовки бакалаврів в аграрних закладах вищої освіти III–IV рівнів акредитації. Її вивчення сприяє підвищенню політичних знань серед здобувачів вищої освіти, формуванню молодих людей як відповідальних громадян українського суспільства, активних учасників державотворчих процесів.

Вивчення політології – це багатогранний процес, який включає в себе різноманітні засоби оволодіння навчальним матеріалом і форми контролю за його результатами, у тому числі й поточного. Поточний контроль дає змогу здобувачам під час навчання сформуванню уявлення про власні здібності, зробити самооцінку і регулювати власні успіхи. У свою чергу, на основі аналізу результатів контролю, викладач має можливість вдосконалювати форми й методи своєї роботи.

У науково-методичному посібнику міститься лекції, завдання для поточного контролю, а також по три варіанти тестових завдань до всіх тем навчального курсу.

Мета курсу:

Основна мета вивчення курсу «Політологія» полягає в розвитку творчого мислення здобувачів вищої освіти, їх уміння самостійно аналізувати й пояснювати зміст і сутність політичних явищ і процесів, які відбуваються в Україні і за її межами.

Завдання курсу:

- 1) формування у здобувачів свідомості та відповідальності, як у громадян держави;
- 2) політична соціалізація студентства;
- 3) розширення і поглиблення політичних знань молоді;
- 4) засвоєння студентською молоддю норм цивілізованої політичної поведінки;
- 5) розвиток творчого мислення студентів, їх умінь самостійно аналізувати й пояснювати суспільні явища, узагальнювати політичний досвід управління суспільством, прогнозувати політичні події;

- 6) формування навичок аргументації поглядів, думок, оцінок та вибір політичних пріоритетів;
- 7) формування культури політичного спілкування та умінь цивілізовано вирішувати конфліктні ситуації;
- 8) набуття навичок проведення публічного виступу.

У результаті вивчення курсу студенти повинні:

- **знати** основні поняття і категорії політичної науки, теорію та особливості сучасних суспільно-політичних процесів, складні і суперечливі проблеми політичного життя, тенденції розвитку політичних явищ у вітчизняній і міжнародній політиці;
- **уміти** синтезувати набутті знання у відповідне світосприйняття і високу політичну культуру; творчо застосовувати набутті знання при аналізі неополітичних реалій суспільного життя, формувати власну науковообґрунтовану позицію щодо актуальних політичних проблем сьогодення.

ЛЕКЦІЇ

Тема 1 ПОЛІТОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА (2 год)

Мета та завдання заняття: з'ясування сутності і структури політики як соціального явища, висвітлення її функцій; визначення об'єкту та предмету політології як науки, аналіз особливостей, що зумовили місце політології в системі соціальних наук, вивчення структури, основних методів і функцій політичної науки.

Основні поняття та категорії теми: політика, політологія, мета політики, засоби політики, функції політики, внутрішня політика, зовнішня політика, предмет політології, об'єкт політології, категорії політології, політичний інтерес, політичні відносини, політична діяльність, політична організація.

Після вивчення теми слухачі повинні вміти:

- правильно визначити поняття «політика»;
- вказати на мету політики;
- зобразити структуру політики;
- розкрити суть основних функцій політики;
- визначити об'єкт і предмет політології;
- розкрити взаємозв'язок політології з іншими науками;
- охарактеризувати основні методи політології;
- пояснити суть основних функцій та завдань політології.

ПЛАН

1. Політика як соціальне явище.
2. Політологія – наука про політику. Її предмет та методи політичних досліджень.
3. Функції політології та її зв'язок з іншими науками.

1. ПОЛІТИКА ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Слово «політика» в перекладі з грецької мови означає уміння, мистецтво управляти державою.

Єдиного визначення поняття «політика» в науковій літературі не існує.

Так, ще Платон під політикою розумів здатність, уміння жити в умовах поліса (міста-держави), в певних рамках його організації.

Ототожнював політику із суспільним способом існування й ученя Платона Аристотель.

Н. Макіавеллі визнавав політику як боротьбу між законом і силою. Якщо закону недостатньо необхідно застосовувати силу. Закон, який не спирається на силу, не дієвий.

Сила завжди намагається нарядитися в шати закону.

М. Вебер вважав, що політика це завоювання та здійснення насамперед державної влади для управління різними сферами людського життя.

Марксизм пов'язує політику виключно з класовими інтересами,, з їхньою боротьбою за державні інститути, які необхідні для задоволення своїх потреб.

Неоднозначність уявлень про політику обумовлюється складністю, багатогранністю, багатством проявів самої політики та різноманітністю методологічних підходів до з'ясування її сутності. Проте не дивлячись на різні трактування політики, всі вони зводяться до того, що **політика** розуміється як сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значимих інтересів і потреб, або узгодження соціальних інтересів з метою найбільш оптимального функціонування суспільства в конкретно історичних умовах його розвитку.

Як бачимо політика завжди виражає і представляє певні суспільні інтереси. Вона є сферою зіткнення і протистояння цих інтересів, способом їх певної субординації і в цілому виражає інтегрований суспільний інтерес. **Інтерес** – це об'єктивно зумовлений мотив діяльності окремої людини, соціальної групи, суспільства в цілому, спрямований на досягнення мети. **Політичний інтерес** прямо, або опосередковано пов'язаний із владою і націлений на задоволення матеріальних потреб, стабілізації суспільних процесів, реалізації власних владних амбіцій, піднесення добробуту, забезпечення

безпеки і свободи проживання особи, вирішення різних проблем розвитку суспільства, збереження його цілісності та єдності.

Соціальні групи та індивіди, які не усвідомлюють своїх соціальних інтересів, не здатні виразити їх безпосередньо або через організовані форми тиску, неминуче стають об'єктами політичного маніпулювання тих чи інших суб'єктів політики. Адже, політика є усвідомленою діяльністю, зорієнтованою на забезпечення розвитку суспільних процесів у певному напрямку.

Призначення політики – об'єднати всі версти суспільства і спрямувати їхні дії на вирішення важливих суспільно-державних завдань. (*мобілізаційно-організаційна функція*).

Крім цього, основними функціями політики є

Функції політики:

- *управління* – розробка основних напрямків економічного, соціального і духовного розвитку суспільства;
- *прогностична* – визначення перспектив суспільного розвитку, створення різноманітних моделей майбутнього стану політичної системи тощо;
- *інноваційна* – забезпечення послідовності та інноваційності соціального розвитку як суспільства в цілому, так і конкретної людини;
- *інтегративна* – полягає в об'єднанні різноманітних груп суспільства довкола фундаментальних ідей, інтересів, цінностей;
- *соціалізації* – включення особистості у складний світ соціально-політичних відносин;
- *ідеологічна* – полягає у розробці певного суспільного ідеалу, який включає політичні та соціальні цінності.

Структура політики:

Політичний інтерес – першопричина, усвідомлене джерело політичної поведінки, яке спонукає людей до постановки певних політичних цілей та здійснення конкретних дій для їх досягнення.

Політичні відносини – відображають характер взаємозв'язку і взаємодії суб'єктів політики і влади.

Політична діяльність – активність направлена на зміну або збереження існуючої влади.

Політична свідомість – показує залежність політичного життя від усвідомленого ставлення людей до своїх владно значущих інтересів.

Політична організація – відображує роль інститутів політичної влади як центрів управління і регулювання суспільних процесів.

Види політики: (основні)

За сферою суспільного життя:

- економічна (промислова, сільськогосподарська і т. д.);
- науково-технічна;
- культурна (освіти, науки, мистецтва);
- соціальна;
- екологічна;
- військова;
- національна.

За об'єктом впливу (масштабом):

- внутрішня (направ. на регулювання відносин між людьми);
- зовнішня (забезпечення безпеки держави).

За суб'єктом політики:

- державна політика;
- політика партій;
- політика громадських організацій та рухів;
- політика особи.

За пріоритетом діяльності

- політика нейтралітету;
- політика національного примирення;
- політика «відкритих дверей»;
- політика «великого стрибка»;
- політика компромісів.

За терміном дії:

- довготривала;
- короткотривала.

Засоби політики:

- право;
- сила;
- мораль.

Рівні функціонування:

- мегарівень (Євросоюз, ООН, НАТО);
- макрорівень (на рівні держави);
- мікрорівень (охоплює окремі структури і організації в межах держави).

Час виникнення політики дискутується. Одні дослідники пов'язують виникнення політики з формуванням стійких груп людей, об'єднаних спільними інтересами; інші – з етапом класового розшарування суспільства.

Що стосується джерел політики, причин її розвитку, то існують багато концепцій з цього приводу.

Концепції політики:

Теологічні концепції – формуються в 1 тис. до Р.Х. і виступають за надприродну сутність політики і влади. Усе від Бога. (*поганий правитель – кара за гріхи*) (Платон, Тома Аквінський).

Натуралістичний підхід – ставить у центр природні чинники розвитку політики, а саме: природне середовище, географічне розташування країни, клімат тощо. До натуралістичних теорій політики відносяться *географічні, біологічні, психологічні концепції* політики.

Географічні концепції – першопричину політики вбачають територіальних, природно- кліматичних чинниках. (засновник Ж. Боден – *північ – демократія; південь – деспотія*).

Біологічні концепції – пояснюють природу політики біологічними даними індивіда. (Ч. Ламбразо, М. Нордау).

Психологічні концепції – основними чинниками політики вважають психологічні якості людини (Г. Тард, Л. Гумплович, Г. Лебон, Е. Дюркгейм).

Соціальний підхід – розглядає політику як результат соціальних чинників. Цей напрямок характеризують *соціально-економічні, правові, демократичні, соціально-культурні, культурно-антропологічні теорії*.

Соціально-економічні концепції – пояснюють походження і розвиток політики визначальним впливом економіки (політика – концентрований вираз економіки).

Правові концепції політики – основний системоутворюючий чинник політики вбачають у праві (Р. Моор, Г. Макдональд).

Демократично-ліберальні концепції – проголошують джерелом політики і влади народ. (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж.Руссо – договірна теорія).

Культурологічні концепції – розглядають духовні якості людини як основні детермінанти політики.

Політика як суспільна діяльність співвідноситься з іншими формами суспільної діяльності – економікою, правом, мораллю.